

OLIV TA'LIMDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING VERBAL-KASBIY KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH TAMOIYILLARI

JDPU 1-kurs magistranti

Burxonova Kamola Soyibjon qizi

Anotatsiya: *Mazkur maqola oliy ta'limda bo'lajak o'qituvchilarning verbal-kasbiy kompetensiyasini shakllantirish tamoyillari bilan tanishtiradi. Verbal kompetensiya samarali muloqot, ta'lim berish va kasbiy o'zaro aloqalarni tashkil etishda muhim ahamiyatga ega. Maqolada verbal kompetensiyaning pedagogik jarayonlardagi o'rni va oliy ta'lim muassasalarida uni rivojlantirishning turli strategiyalari muhokama qilinadi. Muallif, o'qituvchilik faoliyatida kommunikativ ko'nikmalarning ahamiyati, zamonaviy o'qitish strategiyalarini qo'llash va talabalarning verbal kompetensiyasini oshirish uchun interfaol metodlarni joriy etish bo'yicha fikr yuritadi. Xulosa qilib aytganda, maqola verbal-kasbiy kompetensiyaning mustahkamlanishi ta'limning umumiy sifatini va bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini yaxshilashga qanday ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi.*

Kalit so'zlar: *verbal kompetensiya, pedagogik jarayon, bo'lajak o'qituvchilar, oliy ta'lim, kommunikativ ko'nikmalar, kasbiy rivojlanish, interfaol metodlar, o'qitish strategiyalari.*

Анотация: *Данная статья исследует принципы формирования вербально-профессиональной компетенции будущих учителей в высшем образовании. Вербальная компетенция является важнейшим элементом эффективной коммуникации, преподавания и профессионального взаимодействия. В статье рассматривается значение вербальной компетенции в педагогическом процессе и анализируются различные стратегии ее развития в учреждениях высшего образования. Автор обсуждает роль коммуникативных навыков в преподавании, интеграцию современных стратегий обучения и применение интерактивных методов для улучшения вербальной компетенции будущих педагогов. В заключении подчеркивается, как укрепление вербально-профессиональной компетенции способствует повышению качества образования и профессионального развития будущих учителей.*

Ключевые слова: *Вербальная компетенция, педагогический процесс, будущие учителя, высшее образование, коммуникативные навыки, профессиональное развитие, интерактивные методы, стратегии обучения.*

Annotation: *This article introduces the principles of forming the verbal-professional competence of future teachers in higher education. Verbal competence plays a crucial role in effective communication, teaching, and organizing professional interactions. The article discusses the role of verbal competence in pedagogical processes and various strategies for its development in higher education institutions. The author reflects on the importance of*

communication skills in teaching activities, the application of modern teaching strategies, and the implementation of interactive methods to enhance students' verbal competence. In conclusion, the article emphasizes how strengthening verbal-professional competence impacts the overall quality of education and improves the professional development of future teachers.

Keywords: *verbal competence, pedagogical process, future teachers, higher education, communication skills, professional development, interactive methods, teaching strategies.*

Ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlar, ayniqsa, o'qituvchi shaxsiga qo'yilayotgan yangi talablar, uning professional faoliyatidagi kompetensiyaviy yondashuvni kuchaytirmoqda. Bo'lajak o'qituvchilar, ayniqsa oliy ta'lim bosqichida,

nafaqat fan bo'yicha chuqur bilimlarga ega bo'lishi, balki o'z fikrini aniq, lo'nda, mantiqiy asoslangan tarzda bayon qila olishi lozim. Bu esa, avvalo, verbal-kasbiy kompetensiyaning shakllanganlik darajasi bilan chambarchas bog'liqdir (Shulman, 1987).

Zamonaviy pedagog kadrlar nafaqat bilim manbai, balki o'quvchilarning muloqot va axborot kompetensiyasini rivojlantiruvchi, ijtimoiy-psixologik muhitda faoliyat yurituvchi shaxs bo'lishi talab qilinadi.

VERBAL-KASBIY KOMPETENSIYA TUSHUNCHASINING NAZARIY ASOSLARI

Verbal kompetensiya lingvistik va kommunikativ qobiliyatlarni qamrab olgan keng tushunchadir. D. Hymes (1972) tomonidan ilgari surilgan kommunikativ kompetensiya nazariyasida, inson muloqotda nafaqat grammatik jihatdan to'g'ri gapirish,

balki ijtimoiy-madaniy kontekstda mos ravishda fikr yuritish qobiliyatiga ega bo'lishi zarurligi ta'kidlangan. O'qituvchilik kasbida bu qobiliyat ikki tomonlama jarayonni – ya'ni axborotni aniq va to'g'ri yetkazish,

shuningdek, uni tushunish va interpretatsiya qilishni anglatadi. Verbal-kasbiy kompetensiya pedagogning dars jarayonida mavzuni tushuntirish, o'quvchilar bilan samarali aloqa o'rnatish va muammoli vaziyatlarni yechishdagi asosiy vositasi hisoblanadi.

OLY TA'LIMDA VERBAL-KASBIY KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHNING ZARURATI

Bo'lajak o'qituvchilarning ta'lim jarayonida verbal kompetensiyasini shakllantirish quyidagi sabablarga ko'ra zarur:

birinchidan, bu kasbiy faoliyatning asosiy elementi sanaladi; ikkinchidan, muloqotga asoslangan interaktiv yondashuvlar o'quvchilarni faol ishtirok etishga jalb etadi;

uchinchidan, zamonaviy ta'lim texnologiyalari samarali kommunikatsiyaga asoslanadi (Brown, 2007). Oliy ta'limda bu kompetensiyani rivojlantirish orqali bitiruvchilar dars berish,

muomala qilish va kasbiy muloqot madaniyatini egallab, har qanday auditoriyada samarali pedagogik faoliyat yurita olishlari mumkin.

VERBAL-KOMPETENSIYANING ASOSIY KOMPONENTLARI

Verbal-kasbiy kompetensiya quyidagi komponentlardan iborat: (1) og'zaki nutq madaniyati; (2) yozma nutqni mantiqiy va grammatik to'g'ri tuzish qobiliyati;

(3) faol tinglash va axborotni anglash; (4) nutq etikasiga rioya qilish; (5) kommunikativ vaziyatlarga mos moslashuvchanlik. Har bir komponent bo'lajak o'qituvchining shaxsiy va kasbiy kamolotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Masalan, og'zaki nutq madaniyatini rivojlantirish orqali talaba o'z fikrini erkin ifoda etishni o'rganadi, bu esa dars jarayonida samarali axborot almashinuvini ta'minlaydi.

SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARI VA BOSQICHLARI

Verbal-kasbiy kompetensiyaning shakllantirishda quyidagi tamoyillar muhim o'rin tutadi:

Individuallashtirish tamoyili – har bir talabaga individual yondashuv asosida til ko'nikmalarini rivojlantirish;

Integratsiyalashgan yondashuv – verbal kompetensiyaning boshqa kasbiy kompetensiyalar bilan uyg'unlashtirish (masalan, metodik kompetensiya bilan);

Faollik va interaktivlik – muloqotga asoslangan topshiriqlar orqali o'rganish;

Refleksiya tamoyili – talabaning o'z o'rganish jarayonini tahlil qilishi.

Verbal kompetensiyaning shakllantirish uch bosqichda amalga oshiriladi: tayyorgarlik bosqichi (asosiy ko'nikmalarni shakllantirish), faoliyat bosqichi (interaktiv topshiriqlar orqali rivojlantirish), tahlil va mustahkamlash bosqichi (baholash va yakuniy monitoring).

INTERFAOL METODLAR VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Zamonaviy ta'limda interfaol metodlar verbal-kasbiy kompetensiyaning shakllantirishda yuqori samara beradi (Richards & Rodgers, 2014). Quyidagi metodlar ayniqsa samaralidir:

Debatlar va munozaralar – talabalarda dalillash, fikrni asoslash va tanqidiy fikrlash qobiliyatini oshiradi;

Rolli o'yinlar – real vaziyatlarni imitatsiya qilish orqali til muhitini yaratadi;

Prezentatsiyalar – talabaning nutq madaniyatini va ishonch bilan chiqish qobiliyatini rivojlantiradi;

Forum va vebinarlar – masofaviy muloqot muhitida samarali ishtirok etishga o'rgatadi.

ILMIY-AMALIY MISOLLAR VA Tajribalar

O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida olib borilayotgan tajribalarda shuni ko'rish mumkinki, verbal-kompetensiyaning rivojlantirishga qaratilgan maxsus kurslar, treninglar va seminarlar talabalar orasida yuqori motivatsiya uyg'otmoqda.

Masalan, JDPUda joriy etilgan "Pedagogik muloqot madaniyati" kursi orqali talabalar nutqiy ko'nikmalarni amaliy mashg'ulotlar orqali rivojlantirmoqda. Vygotskiyning sotsiokultural yondashuvi asosida olib borilgan mashg'ulotlarda guruhviy ish, muloqot, savol-javob texnikalari orqali bilim va kompetensiya o'zlashtiruv darajasi oshmoqda (Vygotsky, 1978).

Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqib, quyidagicha xulosa qilish mumkin: verbal-kasbiy kompetensiya bo'lajak o'qituvchining nafaqat shaxsiy, balki kasbiy muvaffaqiyatida muhim o'rin tutadi.

Oliy ta'lim muassasalari ushbu kompetensiyani shakllantirishga alohida e'tibor qaratishi zarur. Talabalarda nutq madaniyati, muloqot etikasi, og'zaki va yozma nutqni samarali qo'llash ko'nikmalarini shakllantirish uchun maxsus o'quv dasturlar, interfaol metodlar va reflektiv yondashuvlar tatbiq etilishi zarur.

Shuningdek, pedagog kadrlarni tayyorlashda zamonaviy kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, AKT vositalari yordamida mashg'ulotlarni tashkil etish ham bu yo'nalishdagi muhim qadam hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Brown, H. D. (2007). 'Principles of language learning and teaching' (5th ed.). Pearson Longman.
2. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). 'Approaches and methods in language teaching' (3rd ed.). Cambridge University Press.
3. Hymes, D. (1972). On communicative competence. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), 'Sociolinguistics' (pp. 269–293). Penguin Books.
4. Shulman, L. S. (1987). Knowledge and teaching: Foundations of the new reform. 'Harvard Educational Review', 57(1), 1–22.
5. Vygotsky, L. S. (1978). 'Mind in society: The development of higher psychological processes. Harvard University Press'.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-2909-son qarori. (2017). 'Pedagogik kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida'. lex.uz.